

Prosjekt 1905:
svensk-norske relasjoner i 200 år

Evalueringsrapport

Av fil. dr Torbjörn Eng, Riksbankens Jubileumsfond

Riksbankens Jubileumsfond, Stockholm 2008

Innehållsförteckning

	Sida
1. Uppdraget	3
2. Evalueringens resultat i korthet	4
3. Projektets bakgrund	6
4. Projektets finansiering	7
5. Projektets organisation	10
6. Projektets målsättning	12
7. Forskningsinsatsen	13
7.1 Forskningens omfattning	13
7.2 Forskningens inriktning	15
7.3 Nätverk	17
7.4 Kunskapsförmedling	18
8. Projektets förhållande till huvudfinansiärerna	22
9. Projektets förhållande till hundraårsmarkeringen i Norge och Sverige	24
10. Projektets långtidsverkningar	26
11. Projekt 1905 – Sammanfattande intryck och avslutande reflektioner	28
 Bilagor	
1. Förteckning över intervjuade personer	34
2. Projektets intäkter	35
3. Projektets utgifter	36
4. Projektets referensgrupp	37

1. Uppdraget

I samband med att *Projekt 1905: svensk-norske relasjoner i 200 år* avslutade sin verksamhet i slutet av 2005 gav projektets koordinator Ruth Hemstad i uppdrag åt undertecknad att evaluera projektet.

Utvärderingen följer de riktlinjer som har lagts fast i den uppdragsspecifikation som utformats av projektkoordinatören (Evaluering Projekt 1905, Ruth Hemstad 14/12 2005).

Uppdragets övergripande målsättningar har varit att utvärdera

- projektet i förhållande till dess målsättningar,
- förhållandet mellan projektet och dess två huvudsakliga finansiärer: Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS och Riksbankens Jubileumsfond,
- såväl forskningsinsatsen som förmedlingsprogrammet,
- projektets förhållande till hundraårsmarkeringen i såväl Norge som Sverige,
- projektets långtidsverkningar med avseende på forskning, kunskapsförmedling, nätverk och liknande.

Underlaget för utvärderingen består av intervjuer med nyckelpersoner inom projektet men även med personer som haft inblickar i projektet utan att ha varit formellt knutna till det (se Bilaga 1). Därutöver utgör dokumentation i olika former som projektet producerat en viktig grund för utvärderingen: ansökningshandlingar, bevillningsbrev, rapporter, räkenskaper, mötesprotokoll, programöversikter, pressklipp och diverse annan korrespondens. Därtill kommer också böcker och skrifter som producerats inom projektet, utställningar, webbplatser mm.

Jag vill understryka att intervjuerna med de personer som medverkat i projektet utgör ett särskilt viktigt underlag för evalueringen. Jag har särskilt lagt mig vinn om att ställa frågor om hur projektmedarbetarna upplevt projektet och dess verksamhet i stort, dess starka och svaga sidor, vad som varit mest utvecklande, hur samarbetet inom projektet och med olika samarbetspartners har fungerat, hur de sett på projektets organisation och sin egen roll i denna samt erfarenheter som kan vara viktiga för planeringen av framtida bilaterala forskningsprojekt.

Det bör redan här framhållas att arbetet med jubileumsverket i två band (*Sverige och Norge under 200 år*), Bo Stråth, Union och demokrati. De förenade rikena Sverige-Norge 1814-1905; Francis Sejersted, Socialdemokratins tidsålder. Sverige och Norge under 1900-talet, bägge banden utgivna av förlagen Nya Doxa i Sverige och Pax i Norge, Nora och Oslo 2005) som finansierades över svensk respektive norsk statsbudget och var administrativt åtskilt Projekt 1905, inte är föremål för denna evaluering.¹ Så mycket står emellertid klart, att även om jubileumsverket inte var en direkt produkt av Projekt 1905, har det nära samarbetet mellan projektet och jubileumsverkets författare varit till ömsesidigt gagn för genomförandet av de bägge projekten.

¹ Se Faglige formidlings- og aktivitetsplaner s 2, Ruth Hemstad, 27/1 2000.

2. Evalueringens resultat i korthet

I det följande skall evalueringens viktigaste resultat presenteras i korthet. Längre fram i rapporten följer en mer ingående redogörelse för utvärderingens olika delmoment.

Det bilaterala norsk-svenska *Projekt 1905: svensk-norske relasjoner i 200 år* pågick mellan åren 1999-2005. Det var ett samarbetsprojekt företrädesvis mellan norska och svenska historiker, och det hade förutom syftet att generera ny forskning även en stark kunskapsförmedlande profil. Projektet finansierades huvudsakligen av Riksbankens Jubileumsfond (RJ) på den svenska sidan och av Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS (i den följande framställningen kallat Norge 2005) på den norska. Den totala budgeten har uppgått till knappt 8 MNOK och finansieringen har ungefärligen fördelats lika mellan länderna. Projektets operativa organisation bestod av en norsk och en svensk projektledare, samt en gemensam projektkoordinator som var verksam vid Historisk Institutt, nu Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH), vid Universitetet i Oslo, varifrån projektet leddes. Stiftelsen Voksenåsen ansvarade för den ekonomiska förvaltningen.

Projektets målsättning har varit att åstadkomma en omfattande och mångsidig vetenskaplig markering av hundraårsjubileet av den norsk-svenska unionsupplösningen och att nå ut ”brett” både i Norge och Sverige. Detta skulle åstadkommas genom ett nära samarbete mellan svenska och norska forskare, som tillsammans skulle betrakta norsk-svensk historia under de senaste 200 åren.

Utvärderingen visar att projektet till stora delar nått sina övergripande målsättningar, men den framhåller också att måluppfyllelsen till vissa delar har varit mer bristfällig. Därtill pekar evalueringen ut ett antal problemområden där projektet fungerat mindre tillfredsställande och föreslår hur dessa problem hade kunnat rättas till.

Projektets starka sidor

- Projektet har åstadkommit en omfattande forskningsproduktion och genererat ny kunskap med nya infallsvinklar kring svensk-norska relationer: det gäller alltifrån doktorsavhandlingar, vetenskapliga artiklar, studentuppsatser och monografier till antologier.
- Projektet har på ett såväl nyskapande som framgångsrikt sätt i samarbete med kunskapsförmedlande institutioner som museer, bibliotek, arkiv mm., förmedlat den forskning som producerats inom projektets ram. Därtill har projektet haft en stor massmedial exponering, i synnerhet i Norge under jubileumsåret 2005. Härigenom har projektet kunnat nå en bred publik i f.a. Norge men också i Sverige.
- I tillägg till detta förtjänar också vikten av den informations- och kunskaps-spridning i digitaliserad form som skapades genom uppbyggnad av hemsidor och en särskild webbplats det s.k. 1905-nettstedet, en databas som bl.a. innehöll digitaliserat källmaterial från tiden för unionsupplösningen, att framhållas.
- Projektet har skapat många och nya bilaterala och ämnesgränsöverskridande nätverk av forskare och slagit nya broar mellan den akademiska världen och kunskapsförmedlande institutioner.

- Projektet har på ett utmärkt sätt kontinuerligt levererat information om verksamheten till omvärlden.
- Projektledningen har drivit projektet på ett engagerat och kompetent sätt och har trots stundtals besvärliga relationer till den norske huvudsponsorn kunnat säkerställa utlovat finansiellt stöd.
- Projektets ekonomiska resurser har disponerats på ett väl avvägt sätt.

Projektets förbättringsområden

- De mångvetenskapliga perspektiven har inte fått det genomslag i forskningens inriktning som det var tänkt från början, och en än starkare fokusering på jämförande svensk-norska perspektiv hade varit önskvärd.
- Projektets organisation har haft en oreglerad karaktär, vilket har gynnat snabba beslutsvägar och givit stor flexibilitet i fördelningen av arbetsuppgifter. Men det har också medfört att arbetsbelastningen stundtals blivit ojämnt fördelad och att beslutsvägarna blivit ogenomskinliga.
- Forskningsinitieringen har haft en bilateral obalans. Den svenska sidan har varit svagare än den norska vilket inte bara ledde till en magrare svensk forskningsproduktion utan också verkade negativt på rekryteringen av yngre svenska forskare till nätverken. En stark forskningsmiljö motsvarande den som byggdes upp vid Historisk Instituttt vid universitetet i Oslo och som involverade många studenter och yngre forskare, kom aldrig till stånd i Sverige.
- Projektet hade tjänat på en större internationell exponering. Både därför att frågor som rör unionsupplösningen mellan Sverige och Norge är angelägna att belysas i ett internationellt sammanhang, men också därför det är viktigt att ytterligare vidga forskarnätverken utanför de bägge länderna.

3. Projektets bakgrund

Projekt 1905, vars verksamhet bedrevs mellan 1999 och 2005, har en förhistoria som går tillbaka till slutet av 1980-talet. Under diskussioner mellan svenska och norska historiker väcktes tanken på att starta ett forskningsprojekt kring svensk-norska relationer 1814-2005. En styrgrupp bildades med uppgift att verka för att ett forskningsprojekt kom till stånd. Under åren fram till 1999 erhöll gruppen planeringsmedel från Riksbankens Jubileumsfond (250 000 SEK) och från Norges forskningsråd (250 000 NOK).

1998 övergavs tanken på att få tillstånd ett traditionellt forskningsprojekt. Istället beslöts att försöka utveckla ett nätverksinriktat projekt med uppbyggnad av nätverk, antologiprojekt och med arbete kring ett jubileumsverk som centrala delar. Anslag för denna verksamhet söktes från ”Tusenårskiftet – Norge 2000 AS”. Under år 1999 beslutade denna organisation (från 1.1 2001 Norge 2005 AS) att bifalla ansökan om projektmedel. Samma år beslutade också de svenska och norska regeringarna att anslå medel till framtagningen av jubileumsverket i två band. Uppgiften var inte att betraktas som ett forskningsprojekt utan som ett särskilt uppdrag från regeringarna till två forskare.

Jubileumsverkets betydelse för Projekt 1905 skall inte underskattas utan snarare ses som en förutsättning för att Projekt 1905 kom till stånd. Genom dessa tidigare nämnda beslut avslutades förprojekteringsfasen och Projekt 2005, som det från början hette (senare ändrat till Projekt 1905), kunde starta sin verksamhet under hösten 1999. Under 2000 ansökte projektet om finansiellt stöd från RJ, vilket fonden också beslutade bevilja.

4. Projektets finansiering (alla summor i norska kronor om inget annat anges)

I det följande ges en översiktlig redovisning av projektets ekonomi. Här redogörs för projektets intäktssida, medverkande finansiärer, och på vilket sätt medlen har förbrukats. Längre fram i rapporten kommer förhållandet mellan projektets två huvudfinansiärer att diskuteras.

Projekt 1905 har haft två huvudfinansiärer: Riksbankens Jubileumsfond och Norge 2005. Den ekonomiska förvaltningen har skett genom stiftelsen Voksenåsens försorg.

Projektets intäkter (kNOK) (se även Bilaga 2)

	Belopp	Andel
Riksbankens Jubileumsfond	3.400	43%
Norge 2005 AS	3.800	48%
Fritt Ord	250	3%
Utdannings- og forskningsdepartementet (Norge)	200	3%
Læringscenteret/Utdanningsdirektoratet	130	2%
Utenriksdepartementet (Norge)	40	1%
Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek	10	0%
Överfört från förprojekteringsfasen (RJ och Norges forskningsråd)	100	1 %
Totalt	7.930	100%

Som framgår av tabellen ovan har RJ stött projektet med 3 400 000 kr och Norge 2005 med 3 800 000 kr. Totalt har det finansiella stödet från dessa finansiärer uppgått till 7 200 000 kr. Därtill har mindre bidrag till förmedlingsverksamheten erhållits från Fritt Ord (250 000 kr), Utdannings- og forskningsdepartementet (200 000 kr) och Læringscenteret/Utdanningsdirektoratet (130 000 kr) för produktion av webbplatsen (1905-nettstedet). Därutöver har bidrag från Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (10 000 kr) och Utenriksdepartementet (40 000 kr) kunnat läggas till projektets intäktssida. För den förprojekteringsfas som åren närmast föregick projektet erhöles medel från Norges forskningsråd (250 000 kr) och RJ (222 000 kr). En del av dessa pengar, ca 100 000 kr, förbrukades inte under förprojekteringsfasen utan överfördes 1999 till Projekt 1905.

Summeras allt detta blir projektets totala intäkter 7 930 000 kr. Utöver detta bidrog RJ med 400 000 SEK till utgivningen av *Unionsupplösningens riksdagar del 1 och del 2* (mer om detta i kapitel 9). Därtill sköt RJ till 800 000 SEK för extra kostnader som uppstod i samband med utgivningen av jubileumsverket. RJs sammanlagda finansiering av Projekt 1905 och till projektet närliggande verksamheter uppgår till ca 4 500 000 kr.

Projektledningen har hela tiden haft som ambition att de svenska respektive norska huvudbidrag-givarnas satsningar skulle vara i paritet med varandra. Principen om finansiering till lika stora belopp var också en förutsättning för att Norge 2005 skulle bevilja bidrag när projektet startade hösten 1999 (Referat fra møte i referensgruppa for Prosjekt 2005, Voksenåsen 29/11 1999). Pga. förändringar i valutakursen och senare tillskott från en del mindre norska forskningsfinansiärer har den svenska insatsen i praktiken något understigit 50 % även om man räknar in RJs extra tillskott för kostnader i samband med utgivningen av *Unionsupplösningens riksdagar del 1 och del 2*.

Projektets utgifter (MNOK) (se även Bilaga 3)

	Belopp	Andel
Administration (Projektledning, drift mm.)	1.639	20%
Forskningsstöd (Honorar, löner)	2.325	29%
Nätverk (Konferenser, resor mm.)	1.593	20%
Förmedling (1905-nettsted, hemsida, bokprod.)	2.441	31%
Totalt	7.998	100%

Noteras skall att projektets intäkts- respektive utgiftssida inte stämmer överens till hundra procent. Även om denna redovisning inte gör anspråk på att vara fullständigt korrekt, inte minst pga. att den ekonomiska rapporteringen inte följt samma principer över tid och stundtals varit svår att överblicka i alla detaljer, ger den ändå en god fingervisning om hur projektet disponerat sitt kapital.

Generellt har de två huvudfinansiärerna stött olika delar av projektet. Medlen från Riksbankens Jubileumsfond har använts till forskningsnära verksamheter, som forskning, resor och konferenser, samt honorar till projektledare och redaktörer för arbetet med projektantologierna. Därtill har RJ genom att honorera projektledarna stått för en del av stödet till projektadministrationen. Stödet från Norge 2005 har f.a inriktats mot förmedlingsverksamheten, som också stöddes med mindre bidrag från andra norska finansiärer, men också mot den projektadministrativa sidan av projektet.

Något förenklat kan man därmed slå fast, att svenska pengar användes till forskningsändamål, medan det norska bidragen användes till administration, bl.a. till koordinatorslön, och till kunskapsförmedling. Denna uppdelning kan förklaras av att Norge 2005 var en organisation som till 100 % ägdes av norska kulturdepartementet. Direkt forskningsstöd ansågs vara forsknings- och utbildningsdepartementets ansvar. I praktiken har dock det norska stödet även gått till forskningsändamål, då 50 % av projektkoordinators tjänst avsåg egen forskning inom projektet. En betydande del av forskningsstödet i projektet har i praktiken kanaliserats till projektkoordinators eget doktorsavhandlingsarbete.

Enligt min bedömning har de ekonomiska resurserna använts på ett förnuftigt och med tanke på projektets målsättningar ändamålsenligt sätt. I forskningsprojekt av nätverkskaraktär är det ofrånkomligt att relativt stora resurser allokeras till ledningsfunktioner och till aktiviteter som har med nätverksuppbyggnad att göra. Men trots projektets grundläggande nätverkskaraktär har också betydande satsningar på forskningsproduktion kunnat genomföras, vilket givit goda resultat.

Med tanke på att kunskapsförmedlingssidan varit så central i detta projekt tycks det som om relativt små resurser tilldelats denna verksamhet. I verkligheten har dock den egentliga resursförbrukningen varit större än den som redovisats här. Dels har obetalda egeninsatser från projektets ledning och nätverk kommit förmedlingsverksamheten tillgodo, dels har obetalt stöd tillkommit från arkiv, bibliotek och andra samarbetspartners. Därutöver har uppbyggnaden av en webbplats, det s.k. 1905-nettstedet, som utgjorde en central del av förmedlingsverksamheten, genom arbetsmarknadsstöd erhållit motsvarande tre månår (tre årslöner om totalt ca 1 Mkr.) för uppbyggnad av en bibliografi. Trots att projektets egna resurser således har varit klart begränsade har man, inte minst tack vare en framgångsrik samverkan med andra aktörer, åstadkommit en omfattande kunskapsförmedling.

5. Projektets organisation

Ledningen för projektet har bestått av en svensk och en norsk projektledare: professor Stig Ekman (Stockholms universitet) och professor Øystein Sørensen, Universitetet i Oslo. Sørensen har dessutom tillsammans med docent Torbjörn Nilsson, Södertörns Högskola, varit redaktörer för projektets två antologier. Cand. Philol. Ruth Hemstad har som koordinator ansvarat för projektets operativa ledning från Historisk institutt, Universitetet i Oslo. En referensgrupp bestående av elva forskare, fem norska och sex svenska har fungerat som projektledningens rådgivande organ (se Bilaga 4).

Ruth Hemstad har förutom att ha ansvarat för projektets samordning även varit redaktionssekreterare för antologierna samt därtill bidragit med egen forskning i form av doktorsavhandlingsarbete inom projektets tematik.

Därutöver har Hemstad fungerat som koordinator för 1905-nettstedet som har utgjort en underorganisation till Projekt 1905. 1905-nettstedet, vars projektledare var Cand. Philol. Björn Arne Steine, har också haft en styrgrupp bestående av representanter för de medverkande kulturinstitutionerna: Nasjonalbiblioteket, Kungliga biblioteket, samt Riksarkiven i Norge och Sverige. Professor Ole Kristian Grimnes har varit gruppens ordförande.

Projektorganisationen har haft en oreglerad karaktär. Projektledarnas och projektkoordinatorns uppdrag har inte varit formaliserade; en organisationsbeskrivning med tydligt definierade ansvarsområden för de inblandade saknas. Beslutsvägarna var ofta informella och projektledningens beslut i regel odokumenterade. Projektledarna och projektkoordinatorn sammanträdde i regel en till två gånger per år. De löpande kontakterna sköttes till stor del över telefon.

En tydligt oreglerad organisation av detta slag har en rad fördelar: Den har ett stort mått av flexibilitet; deltagarna kan exempelvis fördela uppgifter mellan sig efter skiftande behov, beslut kan fattas snabbt osv. Men till nackdelarna hör att arbetsbelastningen ibland tenderar att bli ojämnt fördelad och att beslutsvägarna blir ogenomsynliga.

Projektkoordinatorn uppfattade stundtals att hon fick hantera uppgifter som enligt henne normalt skulle ha legat på projektledarna. Hon såg därför ett uppenbart behov av att styra upp verksamheten och förordade en organisations- och funktionsbeskrivning, ett initiativ som dock inte mötte något gensvar från projektledarnas sida. Bägge dessa pläderade för en oreglerad organisation med informella beslutsvägar, och så fick det bli.

Avsaknaden av tydligt uppdelade ansvarsområden för projektledningen försvårar en bedömning av projektledningens insatser. Icke desto mindre går det att göra vissa iakttagelser.

För nätverksinriktade projekt av den här arten är det av mycket stor betydelse att det finns en koordinator som verkar som en spindel i nätet och har förmåga att driva en mängd olika aktiviteter parallellt. Enligt min bedömning har Ruth Hemstad haft alla de egenskaper som behövs för att nå framgång i detta arbete. Hon har spelat en mycket viktig roll för projektets genomförande och hon har också av de av mig intervjuade personerna rönt stor uppskattning för sin engagerade och kompetenta arbetsinsats. Hemstad har i praktiken varit projektets operativa och dagliga ledare. Genom projektets informella ledningsstruktur har hon kunnat ta många egna, ofta värdefulla, initiativ särskilt när det gäller kunskapsförmedlingssidan.

Projektledarna har framför allt spelat viktiga roller när det gäller forskningsinitiering och nätverksbyggande, särskilt i den norska delen av projektet. Mer om detta under bedömningen av forskningsinsatsen. De har också fungerat som viktiga länkar till finansiärerna och företrätt projektet i diskussioner med dessa. Stig Ekmans roll som något av en primus motor när det gäller arbetet med förberedelsen, planeringen och finansieringen av projektet kan inte överskattas. Ty utan dennes enträgna insatser är det långt ifrån säkert att projektet hade kommit till stånd. Jag vill också framhålla Torbjörn Nilsson som, i den senare delen av projektet, efter Stig Ekmans pensionering, i praktiken fungerade som något av operativ projektledare och arbetade mycket aktivt inom projektets olika delar. Exempelvis gav Nilsson värdefullt vetenskapligt stöd till seminarieverksamheten vid Historisk Institut i Oslo, där han vid ett flertal tillfällen kommenterade studentuppsatser.

Referensgruppen har fungerat som en stödjande och rådgivande resurs för projektet. Gruppen tycks ha varit mest aktiv och anlita i början av projektet, men förefaller efterhand ha spelat en mindre framträdande roll. Från 2002 tycks inte referensgruppen ha sammanträtt. I vart fall finns inga möten dokumenterade.

6. Projekts målsättning

Projektets målsättning som definierades i samband med dess start 1999 har varit ”En omfattande og mangesidig faglig markering av hundreårsjubileet for den norsk-svenske unionsuppløsningen. Vi ønsker å nå bredt ut, både i Norge og Sverige”. Detta skulle åstadkommas genom ett nära samarbete mellan svenska och norska forskare, som tillsammans skulle betrakta norsk-svensk historia under de senaste 200 åren (se Prosjektbeskrivelse Prosjekt 2005, Øystein Sørensen, 3/3 1999, se även Slutrapportering Prosjekt 1905 av Ruth Hemstad, Blindern 28/2 2006 uppdaterad 4/2 2008).

Även om uppfyllelsen av en mycket övergripande målsättning av detta slag är svår att mäta, har projektet enligt min bedömning på det hela taget väl levt upp till sina ambitioner. Projektet har med vissa undantag följt den plan som lades fast från början och genomfört de aktiviteter som planerats. Alla intentioner har dock inte genomförts och en del målsättningar har projektet med mindre stor framgång levt upp till.

I det följande skall projektets målsättningar och resultat inom skilda verksamhetsområden mer i detalj bedömas och diskuteras.

7. Forskningsinsatsen

7.1 Forskningens omfattning

Projektet har levererat en omfattande vetenskaplig produktion. Det har skett i form av två projektantologier, en mängd artiklar i vetenskapliga och populärvetenskapliga tidskrifter. Därtill kommer ett stort antal hovedfags/master-oppgåver i Norge, av vilka ett antal är publicerade och de flesta andra slutförda 2006-2007, samt c- och d-uppsatser i Sverige. Projektet har också haft en egen skriftserie. Projektet har stött fem doktorsavhandlingsprojekt av vilka tre är slutförda och två planeras bli klara 2008. Därutöver har projektet också på ett eller annat sätt varit delaktigt i ett antal bokprojekt, inte minst i framtagandet av jubileumsverket, vars bägge författare har haft ett nära och fruktbart samarbete med projektet. En förteckning över forskningsproduktionen finns redovisad i projektkoordinatorns slutrapport (Slutrapportering Projekt 1905 av Ruth Hemstad, Blindern 28/2 2006 uppdaterad 4/2 2008).

Jag vill också berömma projektet för att publiceringen av forskningsproduktionen, inte minst utgivningen av antologierna, väl timade jubileumsåret och därmed kunde dra nytta av det intresse för unionsupplösningen som också skapats på annat håll. Inte sällan sker utgivning av forskningsrelaterad produktion en tid efter det att ett projekt avslutats, när dess möjlighet till uppmärksamhet från omvärldens sida som tidigare funnits har avtagit.

Projektet har i olika omfattning givit finansiellt stöd till forskningsproduktion. Antologiernas redaktörer har arvoderats för sina arbeten. Till detta kommer också honorar till en bildredaktör. Vidare har etablerade forskare erhållit ersättning för att skriva artiklar till de två antologierna. Projektledarna har honorerats för att bl.a. arbeta med forskningsinitiering (handledning av studenter), vilket givit upphov till hovedfagsoppgaver/mastersuppsatser samt c- och d-uppsatser. Projektet har också använt medel till att friköpa vissa forskare för särskilda forskningsuppgifter. Detta stöd har innefattat såväl doktorander som postdoktorala forskare. Projektledningen har självt rekryterat forskare till projektet. Det har således inte skett någon formell utlysning av projektmedel som forskare fritt har kunnat konkurrera om och detta har heller aldrig varit projektets avsikt. Härtill har de forskningsmedel som projektet förfogat över varit alltför blygsamma.

Min bedömning är att en omfattande forskningsproduktion med relativt små medel har kunnat åstadkommas inom projektets regi och detta förtjänar stort beröm. Dock frågar jag mig om inte projektet totalt sett borde ha kunnat få ut än mer, särskilt när det gäller den forskningsinitiering bland yngre forskare och som projektledarna var ansvariga för.

På den norska sidan finns emellertid inget att invända mot. Tvärtom. Genom projektledaren professor Øystein Sørensen försorg organiserades en seminarieverksamhet för hovedfagsstudenter vid Historiskt institutt vid Universitet i Oslo. Seminarierna, vilka också leddes av professor Ole Kristian Grimnes, fungerade som ett utmärkt forum för att slussa in nya unga forskare i projektets nätverk och att få dem att producera ny kunskap kring projektets tematik. En motsvarande forskningsorganisation och vetenskaplig miljö saknades på svensk sida och därför är det knappast förvånande att utfallet också blev betydligt magrare här.

Det kan finnas en mängd förklaringar till denna obalans mellan norskt och svenskt. Förmodligen spelar ett från början större intresse för norsk-svenska relationer bland norska studenter och ett motsvarande mindre intresse bland svenska studenter sin roll.

Från projektledningens sida var man också tidigt medveten om svårigheten att rekrytera studenter vid svenska universitet till uppsatsämnen som anslöt till projektets tematik. Redan i samband med projektets igångsättande hösten 1999 uttrycktes farhågor för att rekryteringen av forskare på den svenska sidan inte skulle matcha den norska (Notat, möte med Stig Ekman, Kgl. Biblioteket, Ruth Hemstad 12/10 1999). Projektledningen diskuterade under projektets gång olika idéer om hur man skulle kunna komma tillrätta med obalansen, men förslagen kom av olika anledningar inte att genomföras eller så fick de inte avsedd effekt. En uppsatstävling med en rundligt tilltagen prissumma till de tre bäst placerade uppsatserna som utannonserades 2004 i samarbete med Norden i Fokus (Föreningen Norden), kunde inte nämnvärt höja det svenska intresset. Inte mer än fem kvalificerade uppsatser levererades. Som ett led i förberedelserna inför uppsatstävlingen hade projektet, inte minst genom Torbjörn Nilssons försorg, erbjudit föreläsningar om svensk-norska relationer till studenter vid svenska universitet. Men intresset från lärosätena var minst sagt ljummet – endast ett fåtal nappade på erbjudandet. Under projektets slutfas inleddes dock ett samarbete mellan svenska och norska studenter som leddes från Karlstads universitet och som resulterade i utgivningen av en antologi i samarbete med Värmlands museum i 2006.

Ett i grunden svalare intresse för svensk-norska relationer bland svenska studenter och kanske även hos etablerade forskare vid svenska lärosäten, kan således mycket väl ha bidragit till den bilaterala obalansen inom forskningsproduktionen. Men jag vill också peka på andra mer strukturellt baserade olikheter som också kan ha spelat roll.

Det kan ha betydelse att norska och svenska akademiska miljöer inte är helt jämförbara. Norska studenters arbete med hovedfagsoppgaver/mastersuppsatser sträcker sig över flera terminer medan svenska c- och d-uppsatser nominellt bara tar en termin i anspråk. På den norska sidan fanns därför helt andra förutsättningar för att skapa en akademisk miljö där vetenskapliga diskussioner kring projektets tematik kunde pågå kontinuerligt över tid när studenterna väl hade börjat arbeta med sina uppsatsämnen.

Även med hänsyn taget till tidigare nämnda orsaker som kan ha verkat negativt på möjligheterna att skapa en produktiv vetenskaplig miljö i Sverige likt den norska, vill jag också lyfta fram frågan om inte ett bättre utnyttjande av de svenska resurserna inom projektorganisationen hade kunnat förändra situationen. Det som tycks ha behövts var en aktiv professor, likt Sørensen på norsk sida, som under hela projektets gång hade kunnat bygga upp en kontinuerligt pågående seminarieverksamhet, med flera uppsatser på c- och d-nivå som förväntat resultat.

Facklig kompetens på den svenska sidan saknades knappast. Vid Stockholms universitet fanns, förutom projektledaren Stig Ekman, även professorerna Klas Åmark och Karl Molin, alla mycket kunniga inom det aktuella vetenskapsfältet. Men Stig Ekman, som ganska tidigt i projektet pensionerades, hade därefter inte den akademiska plattform som behövdes för att lägga ut uppsatsämnen på studenter och få dem intresserade för uppgiften. Den tidigare nämnde Torbjörn Nilson hade som docent vid Södertörns högskola inte samma förutsättningar som en professor att bygga upp en stark akademisk miljö. Detta särskilt som Södertörns Högskola också har en jämförelsevis liten rekryteringsbas av studenter. Därutöver gav förfrågningar från projektledningen riktade till professor Klas Åmark att engagera sig för saken inget resultat.

Min bedömning är att projektledningen tog problemen med den norsk-svenska asymmetrin inom forskningsproduktionen bland yngre forskare och studenter på allvar, men att förbättringsförslagen antingen inte genomfördes eller inte gav önskat resultat. Här undrar jag om

inte projektledningen i ett tidigt skede hade kunnat ge ett tydligt uppdrag till professorerna Åmark eller Molin att bygga upp en forskningsmiljö vid Stockholms universitet och givit dem det stöd som behövdes för att lyckas, eller möjligen sökt samarbete med andra svenska universitetsmiljöer där förutsättningarna kunde ha varit bättre. Därigenom hade man också kunnat bredda projektets akademiska bas utanför Stockholmsområdet.

7.2 Forskningens inriktning

Utan att egentligen bedöma den vetenskapliga kvaliteten, en uppgift som ligger utanför denna evaluering, är min bedömning att projektet producerat en stor mängd intressant och relevant forskning som belyser relationerna mellan våra grannländer.

Med tanke på projektets övergripande ambitioner och att kopplingen till hundraårsmarkeringen av unionsupplösningen har varit stark är det knappast förvånande att det händelserika året 1905 och tiden närmast före och efter till stor del dominerar forskningen inom projektet. Denna fokusering har ytterligare förstärkts genom arbetet med 1905-nettstedet som till stor del också fokuserade på tiden för unionsupplösningen. Projektet har framgångsrikt belyst den fredliga skilsmässan mellan två stater från delvis nya utgångspunkter och producerat ny kunskap inom skiftande forskningsfält. I detta avseende har projektet därmed uppnått sina målsättningar på ett klart tillfredsställande sätt.

Samtidigt vill jag framhålla, att man av ett projekt som också har ambitionen att skildra svensk-norska relationer under 200 år hade kunnat förvänta sig en tidsmässigt något bredare täckning av perioden än vad som här blivit fallet. Jubileumsverkets två band täcker visserligen perioden på ett alltigenom tillfredsställande sätt, men det görs inte alls i lika hög grad i forskning som initierats direkt genom projektet. De tidsmässiga luckorna är framför allt tydliga i början och slutet av tvåhundraårsperioden. Tiden före 1850 eller efter 1950/60 har högst sparsamt berörts. De tvåhundra åren av svensk-norska relationer reduceras i projektet närmast till en hundraårig period med 50 år före och efter unionsupplösningen. Här har projektet inte fullt ut levt upp till sina målsättningar. Men samtidigt bör det framhållas att det också finns goda skäl för ett projekt med begränsade resurser att fokusera på tidsperioder som bedömts mer intressanta än andra. Detta betyder också att det således fortfarande finns många intressanta och angelägna forskningsfält för framtidens forskning att ta sig an.

Projektet har från början uttalat en ambition att den övergripande tematiken skall belysas utifrån mångvetenskapliga perspektiv ("mangesidig faglig markering"). Denna mångvetenskapliga inriktning har därefter uttalats i flera sammanhang och lagts betydande vikt vid. Särskilt har man till projektet velat knyta forskare från konsthistoria, litteraturhistoria, musikvetenskap, språkvetenskap, pedagogik och statsvetenskap (Projekt 2005, s 2, Ruth Hemstad 16/2 2000). Forskningsmässigt har resultatet emellertid varit magert. Ser man till den vetenskapliga produktion som projektet helt eller delvis givit upphov till är den tvärvetenskapliga belysningen eller perspektiven märkbart frånvarande. Så vitt jag kunnat bedöma har forskningsstöd enbart givits forskare från historiefacket. Av antologiernas artikelförfattare är alla utom tre historiker: professor Dag Thorkildsen, verksam vid Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo, Anne Eriksen, professor i kulturhistorie vid Institutt for Kulturstudier, Universitetet i Oslo och professor Evert Vedung, statsvetare, Uppsala Universitet.

Erfarenheterna från Projekt 1905 tycks bekräfta bilden av att de inomdisciplinära kontakterna inom Norden är så mycket starkare och mer väletablerade än ämnesgränsöverskridande

forskningssamarbete såväl nationellt som internationellt, och att mångvetenskapliga målsättningar därför kan vara svåra att möta. Som intressant jämförelse till Projekt 1905 står det parallellt pågående, bilaterala svensk-finska och mångvetenskapliga forskningsprogrammet ”Svenskt i Finland – finskt i Sverige” (SVEFI). Även här var inslaget av inomdisciplinära samarbetsstrukturer och nätverk påtagliga även om också nya transdisciplinära forskningssamarbeten kunde etableras. Dessa ämnesgränsöverskridande kontakter framhölls från forskarhåll ofta som mer utvecklande och nyskapande än de redan etablerade bilaterala kontakterna inom den egna disciplinen (se *Kahden puolen Pohjanlahtea. Svenskt i Finland – finskt i Sverige, Evalueringsrapport*, Publications of the Academy of Finland 5/05).

Det tycks också som att Projekt 1905 efter hand dragit ned på den mångvetenskapliga ambitionen. Redan i april 2001 rapporterar projektkoordinatorn att huvudmålsättningen nu var en ”mangesidig historiefaglig markering..... med aktiv deltagelse både av norske og svenske historikere og andre forskare...” (Projekt 2005 - rapport om aktiviteter og disponering av midler 1999-2001, Ruth Hemstad 24/4 2001). Det är alldeles uppenbart att inriktningen efterhand blev mer fokuserad på historievetenskapen än den ursprungliga målsättningen från 1999 och att mångsidigheten till största delen fick rymmas inom denna disciplin. Denna utveckling är kanske inte så förvånande: Projektet byggdes upp av historiker, det organiserades som ett historikerprojekt och det genomfördes också som ett sådant. Statsvetaren Evert Vedung samt teologen och sociologen Rune Slagstad var som representanter i referensgruppen de enda undantagen.

Min bedömning är att om de mångvetenskapliga perspektiven verkligen hade varit viktiga att få med hade projektet mer aktivt arbetat för att rekrytera forskare från andra ämnesområden till verksamheten, exempelvis med att få fler ickehistoriska författare till antologierna. Det bör dock framhållas att projektet på andra sätt verkat för mångvetenskaplighet. Genom ett aktivt nätverksbyggande, initiering av samarbeten, och genom att anordna konferenser, seminarier och workshops har projektet skapat mötesplatser för diskussioner och tankeutbyten med forskare från andra vetenskapsdiscipliner, såsom statsvetare, rätthistoriker, konsthistoriker och etnologer, vilket i sig förmodligen har varit till gagn för forskningen om svensk-norska relationer i stort. Inte minst har också bredare mångvetenskapliga perspektiv på svensk-norska relationer också kommit till uttryck i utställningar och i annan kunskapsförmedlande verksamhet där projektet spelat en viktig roll.

Tematiskt kom forskningen inom projektet därför att få en mindre bredd än vad som början var tänkt. Men relationer mellan grannländerna har ändå skildrats utifrån en mängd historievetenskapliga perspektiv. Fokuseringen på unionsupplösningen har kanske gjort att politisk historia, militärhistoria, rätthistoria och statsvetenskap har fått ganska stort utrymme samtidigt som sociala och ekonomiska frågor samt forskning med genusperspektiv och kulturhistorisk orientering har spelat något mindre framträdande roller i projektet totalt sett, en uppfattning som också medverkande i projektet har gett uttryck för.

Jag vill också framhålla att det hade varit önskvärt att de rent komparativa perspektiven hade varit mer synliga och utvecklade i forskningen än de faktiskt är, i synnerhet i ett projekt som just behandlar relationer mellan två grannländer. Projektledaren Stig Ekman uttryckte på ett tidigt stadium betydelsen av forskning med komparativa utgångspunkter inom projektet, särskilt som jämförande studier inom historievetenskapen är ett relativt outvecklat område och att förutsättningarna att genomföra den typen av forskning i Norden är synnerligen goda (Ansökan till RJ om stöd till Projekt 2005 för år 2001 och 2002, Stig Ekman 27/2 2000). Detta är en uppfattning jag till fullo delar. Visserligen är de komparativa perspektiven väl tillgodosedda i

jubileumsverket, men det hade varit värdefullt om de också hade kommit än mer till uttryck inom projektets egen forskning.

Även om projektet åstadkommit en betydande mängd fruktbar forskning med nya infallsvinklar finns det likväl andra viktiga perspektiv som enligt min mening något har åsidosatts i projektet. Jag vill särskilt betona behovet av internationella perspektiv. Visserligen finns enskilda artiklar som sätter in den svensk-norska utvecklingen kring unionsupplösningen i ett internationellt perspektiv, men jag önskar att än mer hade kunnat göras för att ge en förklarande ram kring den fredliga skilsmässan mellan två stater.

Jag menar också att det knappast går att till fullo förstå den svensk-norska unionen och skriva dess historia utan att ge den ett bredare nordisk ram, och det hade varit till stor nytta för projektet om också sådana perspektiv hade anlagts. Sverige var, om inte på papperet så ändå utifrån ett samhälleligt perspektiv, betydligt mer förenat med storfurstendömet Finland än med unionspartnern Norge. Att försöka skildra relationen mellan unionsländerna utan att ta hänsyn till förhållandet till det gamla "Östsverige" är därför av stor vikt om man har för avsikt att göra unionen begriplig. Samtidigt är det av liknande skäl också nödvändigt att också snegla på den danska utvecklingen och dess påverkan på svensk-norska förhållanden.

Slutligen hade det också varit önskvärt om någon forskare i projektet mäktat med att skriva en syntes om skilsmässan 1905 utifrån all den forskning som projektet givit upphov till. Förhoppningsvis kommer välbehövliga synteser av detta slag att skrivas under den närmsta framtiden.

7.3 Nätverk

Projekt 1905 har ända från dess start varit ett projekt av nätverkskaraktär, och därför har en viktig del av dess verksamhet varit att bygga upp olika typer av nätverk. Totalt har inte mindre än 250 personer tillhört projektets nätverk. De har i olika stor utsträckning och under olika tidsperioder medverkat i projektets aktiviteter. Av dessa personer har drygt 100 varit forskare och studenter.

Betydelsen av dessa nätverk skall inte underskattas. Denna kontaktskapande verksamhet har varit en förutsättning för projektets möjligheter att producera forskning och att förmedla den genom olika kanaler. Min bedömning är att projektet framgångsrikt arbetat med att befästa etablerade kontakter inom forskningen inte minst mellan svenska och norska historiker. Man har också skapat nya bilaterala och tvärvetenskapliga nätverk mellan forskare samt inte minst slagit nya och många broar mellan den akademiska världen och kunskapsförmedlande institutioner: media, bibliotek, arkiv och museer, vilket har varit särskilt värdefullt.

Människor med olika professionell bakgrund har i projektets regi förts samman under seminarier för att från skilda utgångspunkter samtala kring olika delar av projektets vetenskapliga tematik. I detta sammanhang har stiftelsen Voksenåsen spelat en viktig roll som knutpunkt för nätverken, genom att stå som värd för konferenser, seminarier och workshops.

Även om projektets nätverksuppbyggnad överlag varit framgångsrik har den samtidigt inte varit helt problemfri. Än mer hade kunnat göras och det är framför allt två saker jag vill lyfta fram.

När det gäller rekryteringen av unga forskare och studenter till nätverken rådde en tydlig obalans mellan Sverige och Norge. Medan flera unga forskare från framför allt Historisk institutt i Oslo drogs in i nätverken, saknades en motsvarande svensk rekrytering nästan helt, vilket tidigare har diskuterats.

Projekt 1905 har samarbetat med andra forskningsprojekt i Norge, bl.a. Unionsrettsprojektet vid den juridiska fakulteten, Universitetet i Oslo och Dokumentasjon 2005, vid Diaforsk, Diakonhjemmets höyskolesenter. Utöver detta har projektet också haft en internationell orientering i så måtto att man har byggt upp nätverk med forskare utanför Sverige och Norge. Med tanke på denna som jag ser det helt riktiga och mycket väsentliga ambition att vidga kontakterna med forskare utanför de gamla unionsländerna ter det sig anmärkningsvärt att inga som helst kontakter togs med det samtidigt pågående forskningsprogrammet ”Svenskt i Finland – finskt i Sverige” (SVEFI). Detta forskningsprogram, också det nordiskt bilateralt, studerade relationer mellan Sverige och Finland, en tematik högst angelägen även för forskningen inom Projekt 1905.

7.4 Kunskapsförmedling

Det har redan tidigare framgått att Projekt 1905 till betydande del präglades av en kunskapsförmedlande verksamhet, en dimension som innebär att projektet därför avviker från mer traditionella forskningsprojekt. Projektets kunskapsförmedlande inriktning slås också fast i dess målsättning att ”nä ut brett i Norge och Sverige”.

Verksamheten har ungefär tagit en tredjedel av projektets finansiella resurser i anspråk och det är min bedömning att man har fått mycket valuta för dessa pengar. Mitt huvudintryck är att förmedlingsverksamheten har varit lika omfattande som variationsrik och därtill också nyskapande.

Projektet har varit mycket aktivt när det gäller att förmedla den forskning som bedrivits inom projektet. Men också att, genom nära samverkan med kulturinstitutioner, medverka till att förmedla kunskap om ländernas gemensamma historia samt att tillgängliggöra källmaterial och annan information till både forskare och en intresserad allmänhet i en omfattning som forskningsprojekt i allmänhet inte har ambitionen och/eller förmågan att genomföra. Detta har åstadkommit genom att projektet arbetat med en mängd olika kanaler för informations-spridning.

En stor del av forskningsresultaten har genom publicering av projektets två antologier, vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar, samt skriftserier använt sig av traditionella kanaler för kunskapsförmedling. Därtill har de i projektet medverkande forskarna ägnat mycket tid åt att sprida kunskap genom att hålla föredrag såväl vid vetenskapliga konferenser som i andra sammanhang där publiken haft en mindre akademisk profil. Föredragsverksamheten var särskilt intensiv under 2005. Dubbelt så många, ca 200, föredrag hölls i Norge jämfört med ca 100 i Sverige. I Norge har den geografiska täckningen varit god, medan den i Sverige varit ganska koncentrerad till landets södra hälft.

Genom ett nära samarbete med norska och svenska museer om stora utställningar har projektet också medverkat till kunskapsförmedling om relationerna mellan grannländerna. Mer om detta i kapitel 10.

Projektets samarbete med norska och svenska utbildningsmyndigheter med syfte att sprida kunskap om unionsupplösningen i skolorna förtjänar också att omnämnas. På uppdrag av norska

utbildningsdepartementet utformades ett särskilt undervisningspaket ”skoleopplegg” om 1905 som sändes ut till alla norska ungdoms- och vidaregående skolor, vilka motsvar svenska högstadie- och gymnasieskolor. För svensk del blev denna satsning dock mindre omfattande. Undervisningspaketet i en förenklad form skickades till ca 700-800 av totalt 910 gymnasieskolor i landet.² Dock genomfördes också, på uppdrag av norska och svenska utbildningsdepartementen, en ”plakattävling” om unionsupplösningen som riktades till alla elever i norska ungdoms- och vidaregående skolor och till svenska högstadieskolor och gymnasier.

Ett annat samarbetsprojekt som också riktade sig till skolelever i Sverige är också väl värt att framhålla. I samarbete med Torbjörn Nilsson anordnade Norden i Fokus (Föreningen Norden) föreläsningar om unionsproblematiken för gymnasieskolor i Stockholms län 2004-2005. Initiativet mötte stort gensvar. Föreläsningar hölls för upp emot hundra gymnasieklasser.

Projektet tycks också ha haft en stark massmedial exponering. Särskilt under jubileumsåret 2005 har projektet och dess medarbetare varit synliga i press, radio och TV i Norge i synnerhet, men även i Sverige. Forskare har framträtt i intervjuer samt medverkat i dokumentärprogram och serier.

De traditionella kanalerna för kunskapsförmedling har utan tvekan varit betydelsefulla, men projektet har också varit mycket aktivt när det gäller att använda ny informationsteknik, inte minst genom digital publicering av studentuppsatser på projektets hemsida. Härigenom har projektet kunnat förmedla forskningsresultat i betydligt större omfattning än vad en traditionell skriftlig publicering vanligtvis förmår att åstadkomma.

En särskilt intressant del av kunskapsförmedlingsverksamheten, som i högsta grad också är knutet till den nya informationstekniken, var skapandet av en särskild webbplats det s.k. 1905-nettstedet. Webbplatsen (www.nb.no/baser/1905) lanserades i Oslo och Stockholm under 2004. Arbetet bedrevs som ett särskilt delprojekt inom Projekt 1905 med Cand. Philol. Björn Arne Steine som projektledare.

1905-nettstedet byggdes upp som en databas bestående av källmaterial av olika art: bilder, ljud och texter. Källmaterialet har kommenterande och förklarande texter. Därtill kommer en sökbar bibliografi och ett antal artiklar. Bibliografien innehåller böcker, tidnings- och tidskriftsartiklar om unionen utgivna under perioden 1885-2003. 1905-nettstedet har även utvecklat ett särskilt undervisningsupplägg s.k. skolesider. Dessa vänder sig f.a. till norska skolelever.

Nasjonalbiblioteket, Kungliga biblioteket samt riksarkiven i Norge och Sverige har varit projektets viktigaste samarbetspartners och försett 1905-nettstedet med digitaliserat källmaterial. Därtill har de medverkande institutionerna deltagit i materialurvalet, vilket Steine haft ansvaret för. Nasjonalbiblioteket har dessutom tillhandahållit den digitala databasen, kontorsplatser för projektets medarbetare samt stått för teknisk support och arbetskraft.

Målsättningen med 1905-nettstedet, ”1905, Norge, Sverige & unionen”, var ”å gi en fremstilling av begivenhetene i 1905 for et bredt publikum, gjennom nyskrevne tekster og et stort kommentert kildemateriale. Et hovedmål har vært å beholde et likevektig svensk-norsk perspektiv så langt som mulig. Målgruppene for nettstedet er skoleelever, lærere, studenter, forskere og en all-

² Muntlig oppgitt fra Björn Berge, Norges ambassad i Sverige.

ment intressert offentlighet.” (Se Slutrapportering 1905-nettstedet, Ruth Hemstad, Blindern 3/3 2006.

Hur har då projektet lyckats möta dessa målsättningar? Till skillnad från det övergripande Projekt 1905 har detta delprojekt haft mer konkreta mål. Det har exempelvis handlat om att skriva texter och kommentera källmaterial. De svenska och norska perspektiven skulle väga lika tungt. Och slutligen har projektet tydligt identifierat sina målgrupper.

Enligt min bedömning har projektet uppnått sitt mål. Det källmaterial som lagts ut omfattande, bara bibliografin innehåller över 5500 titlar. I stort sett har lika många svenska som norska källor använts med en någon övervikt för de norska. Texterna har skrivits och kvalitetsgranskats av både norska och svenska forskare.

Det tycks också som att projektet lyckats uppnå målsättningen att nå sina målgrupper, även om det inte gjorts någon undersökning om vilka som besökt webbplatsen och på vilket sätt, vilka sidor de besökt etc.. Det finns emellertid kvantitativa uppgifter som ger en del vägledning när det gäller omfattningen av användningen av webbplatsen. Under perioden januari 2004 till och med december 2005 hade webbplatsen ca nio miljoner träffar. Av dessa genererades de allra flesta via sökmotorer men 120 000 var unika träffar från enskilda datorer/användare. Vi kan förstås inte veta vilka som sökt information, men antalet träffar är så pass omfattande att det säkerligen går att dra slutsatsen att det är långt fler än den snävt akademiska världen som intresserat sig för databasen. Därför ligger det nära till hands att säga att projektets lyckats att också nå målgruppen ”en allmänt intressert offentlighet”, åtminstone i Norge, som är det land varifrån de klart flesta träffarna kommer. Många privatpersoner har också vänt sig direkt till 1905-nettstedet med frågor och responsen från dessa personer har oftast varit positiv. Det skall också sägas att skolesidorna som varit bland de mest besökta på webbplatsen, och att 1905-nettstedet har använts i alla norska skolor.

Projektet tycks ha haft en ändamålsenlig, väl fungerande och flexibel ledningsstruktur. När projektledaren Björn Arne Steine blev sjukskriven en längre period, rekryterades flera historiker från projektets nätverk, bl.a. Cand. Philol. Monica Mörch, för att skriva texter. Ruth Hemstad fungerade som koordinator för verksamheten.

Såvitt jag kan bedöma har samarbetet mellan 1905-nettstedet och leverantörerna av källmaterial överlag fungerat problemfritt. Från arkivens och nationalbibliotekens sida har det funnits en god vilja att tillgängliggöra sina arkivmaterial för en bred allmänhet och webbplatsen erbjöd goda möjligheter att uppnå denna målsättning.

1905-nettstedet har förbrukat den största delen av utgifterna för förmedlingsverksamheten, och i mitt tycke har det varit en riktig prioritering. Projektet har med små egna medel lyckats bedriva en omfattande verksamhet och uppnå viktiga resultat. En viktig del i detta är att man lyckats etablera framgångsrika samarbeten med externa partners, vilket jag särskilt vill berömma projektet för. Många kulturinstitutioner har avsatt egna resurser och egen tid för att understödja projektet, som därför inte har behövt köpa in tjänster från samarbetspartners och leverantörer av information såsom arkiv och bibliotek.

När det gäller kunskapsförmedlingen inom Projekt 1905 vill jag också avslutningsvis framhålla, att projektet på ett mer allmänt plan framgångsrikt kommunicerat med omvärlden. Projektet har på ett föredömligt sätt kontinuerligt levererat statusrapporter genom traditionella nyhetsbrev, men också tillgängliggjort informationen i digitaliserad form. En egen hemsida

(www.hf.uio.no/iakh/forskning/forskningsprosjekter/1905) byggdes upp för intern och extern kommunikation. Denna har använts för att sprida allehanda information om projektet och för förmedling av ny forskning, studentuppsatser, artiklar mm. Projektkoordinatören har levererat årliga projektrapporter som varit både informativa och välskrivna.

Sammanfattningsvis vill jag understryka att kunskapsförmedlingen enligt min bedömning framstår som den kanske mest intressanta och framgångsrika delen av projektets verksamheter. Det är självfallet inte enkelt att avgöra i vilken utsträckning projektet lyckats med den övergripande målsättningen att nå ut brett i både Norge och Sverige, eftersom det finns få eller inga mätningar av hur många människor man egentligen nått eller vad projektet själv mer precist menar med sin målsättning. Jag är medveten om att detta givetvis inte enkelt låter sig göras och att övergripande målsättningar i forskningsprojekt kan ha en relativt oprecis karaktär. Så mycket kan dock slås fast att projektet arbetat mycket intensivt med kunskapsförmedling och att det inte kan råda något tvivel om att projektet och dess medarbetare exponerats i en mängd olika sammanhang i såväl Norge som Sverige, särskilt under jubileumsåret 2005. Detta talar för att projektet på det hela stora lyckats i sin ambition, åtminstone gäller detta för Norges del, där uppmärksamheten av lätt insedda skäl varit större än i Sverige.

8. Projektets förhållande till huvudfinansiärerna

Projektet har som tidigare framgått haft två huvudfinansiärer: Norge 2005 på den norska sidan och Riksbankens Jubileumsfond på den svenska. I det följande är det projektets relationer till dessa som skall diskuteras.

Forskarna i projektets ledning och rådgivande organ har poängterat att det rådde en betydande asymmetri i relationerna till de bägge huvudfinansiärerna. Medan RJ uppfattades som en finansiär som var smidig att samarbeta med och vars företrädare på bästa sätt medverkat till att lösa problem som uppstått under resans gång, ansågs relationen till Norge 2005 betydligt mer problemfylld. Projektledningen uppfattade Norge 2005 som en instabil organisation med täta personalförändringar i ledningen, vilket bidrog till att göra relationerna besvärliga. Det fanns stundtals rent personorienterade konflikter mellan projektledningen för Projekt 1905 och Norge 2005, särskilt under de första åren av projektet, men efter det att Eva Jakobson Vaagland 2003 tillträtt som programchef på Norge 2005 kom relationerna att väsentligt förbättras. Den främsta bidragande orsaken till det spända förhållandet mellan Projekt 1905 och Norge 2005 var osäkerheten kring det finansiella stödet till projektet.

Till viss del bör de spända relationerna förstås mot bakgrunden av att Norge 2005 till skillnad mot RJ inte var ett forskningsfinansieringsorgan utan en tillfällig organisation skapad av den norska regeringen med uppgift att ansvara för att förbereda och genomföra markeringen av hundraårsjubileet av unionsupplösningen eller som det uttrycktes: *Oppdraget til Norge 2005 var å forberede og gjennomføre markeringen av hundreårsjubileet for unionsoppløsningen. Selskapet skulle ha hele landet som virkeområde og reflektere den pågående verdidebatten i Norge.* Projekt 1905 kom att bli en i raden av många satsningar som tillsammans bildade den breda och spretande projektflora som på vitt skilda sätt anknöt till hundraårsmarkeringen i Norge. Därigenom fick projektet hela tiden konkurrera med andra kulturorienterade satsningar om begränsade medel, vilket inte var lätt då Norge 2005 hade problem att finansiera alla verksamheter. Den långsiktigt säkerställda finansiering som projektet hoppats på uppfattades därför från tid till annan långt ifrån given. Dessbättre lyckades ledningen för Projekt 1905 att övertyga Norge 2005 om att bibehålla stödet när hot om nedskärningar var aktuella.

Trots att projektets relationer till Norge 2005 således var långtifrån problemfria, måste organisationens betydelse för projektets tillblivelse och genomförande ändå understrykas. Ty utan dess medverkan är det långt ifrån säkert att Projekt 1905 hade kunnat genomföras som det var tänkt. Enligt projektledningen var utsikterna att Norges forskningsråd skulle skjuta till mer resurser utöver de som tilldelats i förprojekteringsfasen mycket små, och några andra norska finansiärer som skulle vilja stödja denna typ av forskning mer substantiellt stod inte att finna. Även om RJ ensamt hade kunnat finansiera forskningsverksamheten, hade den stora satsningen på kunskapsförmedling blivit avsevärt reducerad om inte Norge 2005 hade trätt in som finansiär, vilket är viktigt att framhålla.

Hur har då projektets resultat motsvarat finansiärernas förväntningar? Från RJs sida är man mycket nöjd med projektets resultat. Projektet har levererat långt mer än man hade kunnat förvänta sig med tanke på satsat forskningskapital. Den svenska delen av projektet har också kunnat dra stor nytta av allt det arbete som utförts på norsk sida framför allt av projektkoordinatoren och stiftelsen Voksenåsen. Det betydande värdet av Projekt 1905 ligger i nya erfarenheter om hur kunskapsgenerering inom ett forskningsprojekt kan samordnas med kunskapsförmedling till en bred allmänhet i både Norge och Sverige.

Trots de stundtals besvärliga relationerna till projektet är också Norge 2005 i likhet med RJ nöjt med projektets förmåga att leverera det som utlovats. Projekt 1905 har varit ett av de viktigaste projekten som Norge 2005 givit stöd till, och man anser sig ha fått valuta för insatt kapital.

Avslutningsvis skall påpekas att genomförandet av Projekt 1905 varken ledde till något djupare eller mer formaliserat samarbete mellan huvudfinansiärerna. Då finansiärerna stödde olika delar av verksamheten och därmed hade delvis olika förväntningar på resultatet, krävdes heller varken djupare samarbete eller kommunikation dem emellan. Projektet tillsatte aldrig någon styrgrupp i vilken finansiärerna ingick. Möten hölls efter behov, ofta i samband med andra aktiviteter inom projektets ram. Från RJs sida menar man att man haft fullt tillräcklig insyn i projektet genom den rapportering som framför allt projektkoordinatorn stod för. Fondens engagemang och flexibilitet har haft avgörande betydelse för förverkligandet av idéer som inte varit planerade från början, som utgivningen av opublicerade riksdagsprotokoll från 1905 (se även kapitel 9).

9. Projektets förhållande till hundraårsmarkeringen i Norge och Sverige

Hundraårsminnet av unionsupplösningen kom att manifesteras i de tidigare unionsländerna genom en rad kulturorienterade evenemang, särskilt under jubileumsåret 2005. Naturligt nog var aktivitetsgraden betydligt större i Norge än i Sverige. I Norge bildades, som tidigare framgått, en särskild organisation, Hundraårsmarkeringen Norge 2005 AS, med uppdrag att förbereda och genomföra hundraårsmarkeringen av unionsupplösningen. Över en femårsperiod satsades totalt ca 248 MNOK, pengar som till största delen (ca 178 MNOK) togs direkt över statsbudgeten. Det ligger utanför denna evaluering att värdera hur väl Norge 2005 lyckades med sitt uppdrag. Emellertid kan det vara värt att nämna att organisationen slöt avtal med mer än 140 kulturinstitutioner över hela Norge, som producerade utställningar, föreställningar, teater, dans, folkfester och seminarier, att mer än 10000 enskilda arrangemang anordnades och att det sammanlagda antalet människor som deltog i olika aktiviteter överskred en miljon.³

Den svenska markeringen av unionsupplösningen fick en annorlunda utformning än den norska. I Sverige skapades ingen organisation motsvarande Norge 2005 utan här tillsatte regeringen en särskild referensgrupp under ledning av statssekreterare Stefan Norén med uppgift att välja ut de projekt som skulle utgöra de officiella svenska bidragen. Stödet skilde sig från de norska både när det gäller inriktning och omfattning.

Vägledande för det svenska stödet var att projekten skulle, förutom att hålla hög kvalitet, också planeras och genomföras med norska samarbetspartners. Därigenom fick den svenska hundraårsmarkeringen ett bilateralt fokus som den norska motsvarigheten saknade.

De resurser som den svenska regeringens sida tilldelade var av betydligt blygsammare omfattning än de norska. Totalt avsattes ca 8 MSEK. Den största delen av detta stöd, ca 3 MSEK, tilldelades utställningarna *Brödrafolkens väl* producerad av Livrustkammaren i samarbete med Maihaugen och *Norrmän och svenskar 1814-2005*, som var ett samarbetsprojekt mellan Nordiska museet och Norsk Folkemuseum. Voksenåsens verksamhet stöddes med 2 MSEK och ca 1 MSEK avsattes för konferenser. Ett antal andra kulturprojekt tilldelades finansiellt stöd i mindre omfattning.⁴

Projektets betydelse för hundraårsmarkeringen i Norge och Sverige

På ett mer övergripande plan har Projekt 1905 och dess nätverk f.a. spelat en viktig roll för hundraårsmarkeringen genom att det tillhandahöll en kunskapsbas dit journalister, forskare, kulturarbetare, och olika lokala aktörer som aktivt deltog i arbetet kring jubileet kunde vända sig för att få tillgång till kvalitetskontrollerad kunskap och forskning kring unionsupplösningen.

³ För Hundraårsmarkeringen-Norge 2005 AS:s verksamhetsberättelse, se *Verdensborger i 100 år. Hundreårsmarkeringen-Norge 2005 AS. Sluttrapport for virksomheten, 2001-2005*. För en beskrivning av de projekt som Norge 2005 stödde, se *Samarbeidsprosjekter. Hundreårsmarkeringen-Norge 2005 AS*.

⁴ För en detaljerad beskrivning av hundraårsmarkeringen i Sverige, se *Sverige och Norge 2005. Världens bästa grannar. Hundreårsmarkeringen år 2005 av unionsuppløsningen mellom Sverige och Norge* (PM av departementsrådet Lars Georgsson, Svenska UD, 23/1 2006).

Särskilt 1905-nettstedet utgjorde en viktig källa för kunskap om unionsupplösningen. Nätsidorna blev ofta citerade, ofta direkt kopierade, i tidningsartiklar och i andra sammanhang.

Genom att ett nära samarbete med norska och svenska museer, som producerat utställningar med norsk-svenska relationer som tema, har projektet också haft en viktig betydelse för hundraårsmarkeringen i bägge länder. Representanter för museerna deltog i projektets nätverksaktiviteter: konferenser, seminarier och workshops, och de fick därigenom goda möjligheter till vetenskapligt utbyte med forskare knutna till projektet. Därtill tillhandahöll projektet värdefull expertkompetens till utställningarna, bl.a. genom faktagranskning av texter. Genom denna förankring i aktuell forskning bidrog projektet att ge utställningarna en solid vetenskaplig grund. Samarbetet mellan projektet och museerna förstärktes än mer genom att projektets medarbetare framträdde som föredragshållare under seminarier som anordnades i samband med utställningarna.

Goda projekt brukar ofta även generera resultat inom verksamhetsområden än de från början tänkta, s.k. spinoffeffekter, och Projekt 1905 utgör inget undantag i det avseendet. Bland flera sådana resultat vill jag särskilt framhålla utgivningen av tidigare opublicerade riksdagsprotokoll från 1905, som också hade stor relevans för hundraårsmarkeringen i Sverige och Norge. Bakom initiativet stod professor Evert Vedung, som under diskussioner med projektets referensgrupp konkretiserade idén. Genom ett formellt uppdrag av Sveriges Riksdag kunde utgivningen av riksdagsprotokollen senare förverkligas. Vedung och biblioteksrådet Margareta Brundin utarbetade dessa verk i två band: *Unionsupplösningens riksdagar. Del 1, 1905 speglat i protokoll, anteckningar, dagböcker.* Stockholm, Sveriges Riksdag, 2005 och *Unionsupplösningens riksdagar. Del 2, 1905 speglat i protokoll, anteckningar, dagböcker.* Sveriges Riksdag, 2005. Riksbankens Jubileumsfond stod för finansieringen av projektet, en finansiering som gick utöver de pengar som beviljats för Projekt 1905.

Hundraårsmarkeringens betydelse för Projekt 1905

Projekt 1905 spelade alltså en viktig roll för hundraårsmarkeringen i bägge länder, men samtidigt är det också viktigt att understryka att det fanns en ömsesidighet i relationerna som gynnande bägge parter. Ty medan Projekt 1905 levererade expertkunskap till olika slags kulturbefrämjande och kunskapsförmedlande institutioner som deltog i hundraårsmarkeringen, bidrog de senare till att uppfylla en av projektets viktigaste målsättningar, nämligen att nå brett ut till människor i bägge länder med den kunskap som producerades inom projektets ramar. Till detta kommer också att projektet ofta var synligt i flera av de kulturarrangemang som genomfördes i hundraårsmarkeringens regi. Projektets medarbetare deltog exempelvis som föredragshållare i samband med invigningar av utställningar med mera och därigenom förstärktes projektets exponering utanför de akademiska murarna. Utan dessa insatser skulle kunskapsförmedlingen ha blivit betydligt mer begränsad.

10. Projektets långtidsverkningar

Så här kort tid efter det att projektet avslutas är det givetvis svårt att dra några säkra slutsatser om verksamhetens mer bestående effekter. Men jag skall ändå reflektera något över projektets långtidsverkningar när det gäller generering av ny kunskap, nätverksbyggande och samarbete mellan projektet och kunskapsförmedlande institutioner.

Den nya kunskap som producerats inom ramen för projektet har redan och kommer fortsättningsvis att successivt påverka forskningens syn på relationerna mellan Norge och Sverige under de senaste tvåhundra åren. Vilket mer varaktigt genomslag forskningen får är emellertid ännu för tidigt att sia om. För nuvarande och kommande forskare som är intresserade av frågor knutna till projektets tematik är givetvis den forskning som producerats av värde när nya frågor om vårt gemensamma förflutna skall ställas och försöka besvaras. Här kan forskningen inom projektet fungera som en viktig inspirationskälla till framtida projektansökningar som i sin tur kan leda till nya forskningsprojekt.

Vilket genomslag forskningen inom Projekt 1905 får i mer översiktligt orienterad litteratur återstår också att se. Det är således ännu för tidigt att uttala sig om denna nya kunskap också kommer att ge avtryck i litteratur som används i grundskole- och gymnasieutbildning samt undervisningsmaterial på universitet och högskolor. Men som tidigare nämnts fick alla ungdoms- och vidaregåendeskolor i Norge och ett stort antal skolor i Sverige under jubileumsåret 2005 ta del av ett undervisningsmaterial om unionsupplösningen som projektet varit med om att utarbeta.

Kanske ännu svårare är det att avgöra om och i så fall i vilken utsträckning projektet kommer att bidra till att långsiktigt förändra människors föreställningar om relationen mellan Sverige och Norge, mellan svenskar och norrmän, vad som förenar respektive skiljer våra länder och varför vi är de vi är.

Helt klart är dock att Projekt 1905, särskilt i samband med jubileumsåret 2005, bidragit till att bibringa en bred och intresserad allmänhet, framför allt i Norge, ny kunskap om svensk-norska relationer i allmänhet och om unionsupplösningen i synnerhet. Genom alla de föredrag som hölls av projektets medlemmar och alla de kulturevenemang som genomfördes i hundraårsmarkeringens regi, i vilka Projekt 1905 inte sällan var delaktigt, kom förmodligen människor i mer eller mindre utsträckning att samtala om och reflektera över frågor med tydlig anknytning till relationerna mellan våra länder förr som nu. Huruvida den diskussionen mer varaktigt har påverkat och kan komma att förändra människors föreställningar, är givetvis en högst relevant och intressant fråga att ställa och försöka besvara, men den ligger utanför denna utvärdering.

När det gäller de långsiktiga effekterna av projektets kunskapsproduktion vill jag avslutningsvis också framhålla den databas med digitaliserat källmaterial kring unionsupplösningen som skapades i 1905-nettsedets regi som kommer att ha ett bestående värde, eftersom den kommer att vara fortsatt tillgänglig och underhållas. Dels kommer den att vara en viktig framtida kunskapsbas för forskare och allmänhet, den har redan använts bl.a. i undervisning och forskning vid Oslo universitet, dels kan den också tjäna som en modell för hur källmaterial kan tillgängliggöras på nytt sätt.

Projekt 1905 bidrog både till att förstärka existerande nätverk mellan forskare och att utvidga dessa nätverk med nya forskare. Därtill skapades nya bryggor mellan forskare och kunskapsförmedlande institutioner, också de av nätverkskaraktär. De långsiktiga effekterna av dessa nätverkssamarbeten är än så länge svårbedömda, men så mycket kan sägas att allt detta givetvis

har sitt värde för eventuella framtida samarbetsprojekt. Som ett led i projektets verksamhet skapades en mängd nya kontakter mellan människor som annars förmodligen inte kommit till stånd. Och härigenom lades en god grund för möjliga framtida samarbeten mellan norska och svenska forskare och människor verksamma inom samhällets kunskapsförmedlande sektorer. För att nå gynnsamma långtidseffekter av samarbetet inom Projekt 1905 är det av största vikt att de nätverk som skapats också vidareutvecklas, inte minst genom att nya forskare kontinuerligt slussas in och får möjlighet att medverka i framtida samarbetsprojekt i olika former. Det kan också vara fruktbart att ge nätverken än en större internationell och mångvetenskaplig bredd, kanske särskilt inom ramen för ett vidgat nordiskt forskningssamarbete. Fortfarande återstår nämligen en hel del att göra när det gäller att knyta ihop befintliga nätverksstrukturer inom Norden och mellan Norden och andra regioner, att vidga befintliga nätverk över nations- och disciplinränsar samt att slussa in nya forskare i nätverken.

Min bedömning är att det också finns många viktiga lärdomar från Projekt 1905 att dra kring hur samarbete mellan forskning och kunskaps/kulturförmedlande institutioner kan organiseras. Det finns, menar jag, därför goda förutsättningar för att projektet i detta avseende kan tjäna som förebild när samarbeten av liknande art skall planeras i framtiden, oavsett om det är kunskap som skall förmedlas i samband med historiska jubileer eller i andra sammanhang. Jag menar också att Projekt 1905 genom sin förmåga att tillgängliggöra kunskap för samhället i stort (den s.k. tredje uppgiften) och därmed kunna påvisa s.k. ”samhällelig nytta” med sin verksamhet, kan öka möjligheterna för projekt av liknande art att erhålla forskningsanslag i framtiden.

11. Projekt 1905 – Sammanfattande intryck och avslutande reflektioner

Projektkoordinatorn skriver i sin slutrapport att projektet från flera håll framhållits som en förebild och modell för framtida bilaterala eller tvärnationella projekt. Det är min bedömning att Projekt 1905 i flera avseenden lever upp till denna karaktäristik, men som alla projekt finns det också områden med förbättringspotential, och i det följande skall jag sammanfatta mina intryck av projektet, peka på dess starka respektive svaga sidor, därtill diskutera saker som kunde ha gjorts annorlunda och förhoppningsvis bättre samt avrunda med några personliga reflektioner.

Att jag här nedan kommer att ägna större utrymme till att diskutera förbättringsområden än att ge projektet beröm skall inte överskugga min övergripande bedömning som är att projektet till stora delar väl uppnått sina målsättningar. Projektet har med vissa undantag följt den plan som lades fast från början och klarat av svårigheter under resans gång. Projektet har också använt sina resurser på ett i huvudsak förnuftigt sätt. Alla intentioner har dock inte genomförts och en del målsättningar har projektet inte nått fullt ut.

Starka sidor

Min bedömning är att projektet har gjort en viktig och omfattande forskningsinsats. Det har med hänsyn till sina ekonomiska resurser, som använts på ett förnuftigt sätt, åstadkommit en betydande vetenskaplig produktion, som har tillfört ny kunskap om relationerna mellan Sverige och Norge under de senaste 200 åren med särskilt fokus på tiden kring unionsupplösningen. Projektet har genererat nya och fruktbara perspektiv på relationerna mellan Sverige och Norge, men också bidragit till att flytta forskningens fokus från mer ensidigt nationella perspektiv till bilaterala och jämförande utgångspunkter. Jag hade dock önskat att projektet hade mäktat med att anlägga mer internationellt jämförande perspektiv på forskningen, inte minst genom att ge relationerna mellan länderna en bredare nordisk ram, vilket jag ser som högst angeläget för vår förståelse av samhällsutvecklingen i Norden under de senaste tvåhundra åren.

Inom det kunskapsförmedlande området, som jag bedömer vara projektets viktigaste styrka, har flera omfattande och imponerande insatser genomförts, som gett viktiga erfarenheter för framtida forskningsprojekt att bygga vidare på. Projektet har genom olika kanaler och på innovativa sätt förmedlat ny och befintligt kunskap till både forskare och en bred allmänhet i bägge länder. Särskilt har användandet av ny teknik, uppbyggandet av webbplatsen ”1905-nettstedet”, en databas som bl.a. innehöll digitaliserat källmaterial från tiden för unionsupplösningen, tillgängliggjort kunskap på ett nyskapande sätt. Projektets framgångsrika samarbete med kunskapsförmedlande institutioner som museer, bibliotek, arkiv mm, har varit helt centralt för att möta målsättningen att nå en bred publik i bägge länder, i synnerhet i samband med markeringen av jubileumsåret 2005. Därtill har Projekt 1905 och dess medarbetare genom en omfattande föredragsverksamhet, intervjuer i media mm, varit mycket aktiva när det gäller att på andra sätt förmedla forskningsresultat. Även om det inte finns några säkra uppgifter om hur många människor i respektive länder som på skilda sätt kommit i kontakt med den kunskap som projektet i en eller annan form förmedlat bör det ha rört sig om ett betydande antal. De många träffarna på webbplatsen-nettstedet talar exempelvis för det. Därför är det ingen orimlig slutsats att projektet lyckats med sin målsättning att nå en bred publik, särskilt i Norge.

Jag vill också understryka att informationsspridningen från projektets sida har varit utmärkt.

Projektet har varit mycket aktivt och framgångsrikt när det gäller att stärka befintliga och bygga upp nätverk inom forskarvärlden, men f.a. när det gäller att slå bryggor mellan den akademiska världen och kunskaps- och kulturbefrämjande institutioner i samhället.

Projektet har haft en fungerande och flexibel organisation, även om det funnits brister i den som jag återkommer till. Projektkoordinatören har varit mycket drivande och ihärdig i sin roll och sett till att det operativa arbetet har fungerat. Hon har också initierat värdefulla projektidéer och arbetat mycket aktivt med nätverksbyggande. Projektledarna, kanske särskilt professor Stig Ekman, har haft avgörande betydelse för projektets planering, igångsättande och finansiering och har fungerat som projektets länkar till finansörerna. Projektledningen har på ett skickligt sätt sett till att säkerställa det finansiella stödet från den norske huvudfinansören Norge 2005 när detta varit hotat. De stundtals problematiska relationerna till Norge 2005, som projektledningen bemästrade framgångsrikt, hade ingen motsvarighet på svensk sida; relationerna till den svenska huvudfinansören Riksbankens Jubileumsfond har varit problemfria. Projektledarna har också varit viktiga när det gäller forskningsinitiering, i synnerhet på norsk sida, och vetenskaplig produktion

Förbättringsområden

Även om det samlade omdömet om Projekt 1905 således måste bli att det i stora stycken varit framgångsrikt, infriat många av sina målsättningar och nått värdefulla resultat, saknas det inte delar av projektets verksamhet som hade kunnat göras annorlunda och bättre. Jag vill särskilt lyfta fram de delar av projektets verksamhet som rör forskningens inriktning, projektets organisation, nätverksbyggande och internationella exponering. På dessa områden menar jag att det kan finnas lärdomar att dra när framtida liknande projekt skall planeras och genomföras.

När det gäller forskningens inriktning hade den kunnat göras än mer intressant om projektet förmått att bättre leva upp till sina ursprungliga ambitioner om mångvetenskaplighet. Perspektiv från andra vetenskapliga discipliner hade kunnat berika vår kunskap på detta forskningsfält än mer. En ämnesmässig breddning hade således varit önskvärd och det borde ha funnits förutsättningar att genomföra en sådan. Exempelvis hade rekryteringen av författare till projektantologierna kunnat göras med större vetenskaplig bredd. Hade fler ämnesdiscipliner kunnat beredas plats i projektet hade man kunnat bredda nätverken än mer och förmodligen nått ut till än fler mottagare. Den komparativa inriktningen som har varit central för projektet, hade också kunnat ges än mer tydliga uttryck i forskningsproduktionen.

Det tycks också stå klart att projektet till vissa delar har haft ett otydligt ledarskap, där projektledarnas respektive projektkoordinatörens ansvarsområden inte var klart preciserade. Få beslut är satta på pränt och det mesta tycks ha skett i tyst överenskommelse. Även om det inte saknats missnöje i projektledningen med dessa förhållanden, särskilt från koordinatörens sida, tycks projektet ha kunnat drivas framgångsrikt utan reglerande inslag. Men ett råd för framtiden är att se till att liknande projekt har en tillräcklig hög grad av reglering och formalisering så att det finns något att falla tillbaka på i de fall oklarheter eller motsättningar uppstår.

Projektets kanske viktigaste problemområde som jag ser det är den bilaterala obalans som fanns inom forskningsinitieringen, där den norska sidan dominerade kraftigt, och som fick följdverkningar inte bara för forskningsproduktionen utan också påverkade rekryteringen av nya forskare till projektets nätverk.

Projektledningen var medveten om problemen och försökte att komma tillrätta med denna asymmetri, men antingen genomfördes åtgärdsförslagen inte eller så gav de endast begränsad effekt. Man lyckades på svenskt håll inte alls skapa en stark forskningsmiljö av studenter likt den vid Historiskt institutt i Oslo, där unga studenter och forskare under professor Øystein Sørensens ledning både levererade en mängd uppsatser kring projektets tematik och som vartefter kunde slussas in i projektets nätverk. I själva verket förblev den svenska forskningsinitieringen och rekryteringen på studentnivå svag.

Ett svagare intresse bland svenska studenter för projektets tematik är ganska säkert en viktig bakomliggande förklaring, men jag vill också peka på att projektledningen mer kraftfullt borde ha verkat för att försöka bygga upp en seminarieverksamhet och som åtminstone något liknande den som pågick vid Historisk Institutt i Oslo. En sådan svenska forskningsmiljö hade kunnat ge projektet än större dynamik och givit samarbetet över nationsgränsen än större tyngd och bredd.

Oavsett anledningen till att organiseringen av en stark svensk forskningsmiljö inte gick att förverkliga pekar erfarenheterna från Projekt 1905 på att man redan tidigt i planeringen av framtida bilaterala forskningsprojekt bör fundera kring och vara uppmärksam på hur obalanser i rekryteringen av yngre forskare och studenter kan motverkas.

Jag har tidigare berömt projektets för dess sätt förmåga att skapa nya nätverk och att arbeta utåtriktat, men det finns också anledning att peka på en del brister. Jag har redan berört problemen med att rekrytera unga svenska forskare till nätverken. Men jag vill också peka på ett annat område där mer hade kunnat göras. Visserligen är det alldeles klart att projektet haft en bilateral norsk-svensk inriktning, men jag menar att man skulle ha haft en hel del att vinna på att odla ännu fler kontakter utanför den snävt svensk-norska miljön, f.a. i Norden.

Det är anmärkningsvärt att projektet som i så många avseenden arbetade framgångsrikt med nätverksuppbyggnad i såväl Norge som Sverige helt missade att etablera kontakter med det parallellt pågående forskningsprogrammet ”Svenskt i Finland – finskt i Sverige” (SVEFI), vars tematik nära knöt an till det norsk-svenska projektet. Även SVEFI-programmet studerade bilaterala relationer mellan länder i Norden. Med så många gemensamma utgångspunkter hade ett närmare samarbete i olika former mellan projekten säkerligen varit till mycket fruktbart för bägge parter, såväl vetenskapligt som när det gäller att vidga de nordiska forskarnätverken. Därtill fanns säkerligen gemensamma problem av organisatorisk karaktär som hade varit värdefulla att diskutera. Samtidigt bör det framhållas att det inte bara var Projekt 1905 som missade att ta kontakt, inga initiativ i motsatt riktning togs från SVEFIs sida heller, vilket kanske visar att avståndet mellan forskare i Norden ibland tycks vara längre än vad man i allmänhet tror.

I detta sammanhang vill jag också uppmärksamma att ett större inslag av internationalisering på olika plan hade varit till gagn för Projekt 1905. Projektet saknade förvisso inte internationell exponering: dess medarbetare närvarade vid vetenskapliga konferenser (projektet anordnade en internationell workshop om den skandinaviska upplysningen sedd i ett europeiskt perspektiv), det uppmärksammades i utländska medier, webbplatsen 1905-nettstedet hade delvis information på engelska och besöktes av människor från många länder utanför Norden. Men även andra saker hade kunnat göras. Jag vill lyfta fram två områden.

Det hade varit värdefullt om projektet hade kunnat ta initiativ till en internationell konferens om stats-sessioner. Forskning kring bilaterala relationer har också ett vetenskapligt intresse utanför de

länder de närmast berör, och särskilt den fredliga upplösningen mellan två stater 1905 hade förtjänat att ges ett bredare internationellt perspektiv och knyts an till en pågående vetenskaplig diskussion om sådana processer.

Jag vill också framhålla att antologierna hade tjänat på att också bli publicerade på engelska. Detta var också en tidig målsättning som dock övergavs efter hand, så vitt jag förstår pga. bristande ekonomiska resurser. Genom denna nedprioritering minskades möjligheterna att nå ut än bredare inom forskarvärlden, till den del som inte behärskar skandinaviska språk. Det går att förstå att resurserna inte har räckt till för att möta den ursprungliga ambitionen, men jag menar att det funnits andra billigare alternativ till publicering på engelska. Korta engelska summaries till varje artikel, som exempelvis finns i antologierna till "Svenskt i Finland – finskt i Sverige", hade varit ett relativt billigt sätt att tillgängliggöra forskningsresultaten för en bredare internationell publik.

Avslutande reflektioner

Avslutningsvis skall jag utifrån mina erfarenheter av Projekt 1905 göra några personliga reflektioner om vad som är viktigt att tänka på när man planerar och genomför bilaterala forskningsprojekt. Vad kan vi lära för framtiden?

Bilaterala forskningsprojekt eller program präglas ofta av både symmetriska och asymmetriska förhållanden. Det kan röra sig om hur forskningsmedel, forskare, resurser för forskningsininitiering och vetenskaplig publicering, fördelas mellan länderna samt hur projekten organiseras. Oftast uppstår obalanser i större eller mindre grad trots att projekten har haft som ambition motverka sådana.

Allt detta har också varit tydligt i Projekt 1905. Relationen mellan norskt och svenskt i projektet har till viss del redan berörts i det som tidigare framkommit i rapporten men här skall denna diskussion föras mer koncentrerat och vissa trådar skall utvecklas.

När det gäller finansieringen tycks det vara mer regel än undantag att respektive land skall bidra med samma summa. Så var fallet för Projekt 1905 och liksom i det tidigare nämnda SVEFI-programmet. Däremot förefaller inriktningen på stödet till projekten kunna variera. För Projekt 1905s del kan man lite förenklat säga att svenska pengar användes till forskningsändamål, medan det norska bidragen användes till projektadministration och kunskapsförmedling. Den norske huvudsponsorn Norge 2005, hade som villkor att stödet inte fick finansiera forskning.

Jag vill framhålla vikten av att bilaterala forskningsprojekt utformas utan nationella hänsynstaganden, att projektens finansiärer inte ställer krav på att enbart stödja forskare från det egna landet. När det gäller Projekt 1905 kan konstateras att de medel som RJ bidrog med inte var nationellt villkorade, i själva verket utgick mer stöd till norska forskare än till svenska. När det gäller stödet från Norge 2005 var förutsättningarna annorlunda. Organisationens uppdrag var begränsat till det egna landet. Utifrån dessa givna förutsättningar menar jag att projektet på ett framgångsrikt sätt lyckades motverka en asymmetri mellan länderna som fanns i utgångsläget. Med den huvudinriktning att nå ut till en bred allmänhet i Norge och Sverige som projektet hade, kom den kunskapsförmedling som norska organisationer finansierade, även Sverige till del, även om det skedde i mindre omfattning än i Norge. Detta var särskilt viktigt i ett läge där den svenska regeringen bara satsade en bråkdel av de resurser den norska regeringen avsatte för att uppmärksamma hundraårsminnet av unionsupplösningen.

Norska forskare har erhållit den största delen av det samlade forskningsstödet. Man kan fråga om det spelar någon roll om stödet utgår till norska eller svenska forskare. Svaret är att det i första hand är de bästa forskarna med de mest kreativa idéerna som bör premieras. Det finns egentligen inga strikt vetenskapliga skäl att fördela stödet lika mellan de bägge länderna och jag har ingen anledning att här ifrågasätta tilldelningen av forskningsstödet i projektet. Men jag vill samtidigt sätta fingret på ett generellt problem med forskningsprojekt av den här arten. Om forskningen blir alltför ensidigt lokaliserad till ett av länderna riskerar den transnationella mångfald som är så viktig för den fortsatta kunskapsutvecklingen att hämmas. Perspektiv från flera länder berikar forskningen högst väsentligt. För att sörja för den framtida forskningskompetensen inom ett gemensamt forskningsfält är det av stor betydelse att forskningsmiljöer byggs upp i bägge länder och att nätverk mellan dem bibehållas och vidareutvecklas. Därför är det också viktigt att svenska-norska relationer som forskningsfält betraktat fortsätter att vara en angelägenhet för bägge länders forskare även i framtiden.

Avslutningsvis skall jag också reflektera något över relationen mellan historiska jubileer och forskningsprojekt.

Samhällets intresse av att uppmärksamma händelser i länder med gemensam historia kan onekligen skifta. Det har givetvis inte så lite att göra med vilka historiska händelser eller förlopp det rör sig om och vilken plats de givits i ländernas historieskrivning. Så var även fallet när hundraårsminnet av den svensk-norska unionsupplösningen skulle ihågkommas. Händelsen har av lätt insedda skäl en större plats i norsk historieskrivning och i det allmänna medvetandet än på den motsvarande svenska sidan. Därför är det föga förvånande att den norska statsmakten satte så mycket mer resurser än den svenska.

Samhällets uppmärksamhet kring historiska jubileer i våra länder och statens beredvillighet att ställa resurser förfogande för att på olika sätt markera dessa händelser i vårt förflutna har också utgjort ett mycket bra tillfälle för forskningen, något av ett s.k. ”window of opportunity”, att såväl generera ny kunskap kring enstaka händelser och historiska processer som för att förmedla kunskap till en intresserad allmänhet.

Projekt 1905 har haft ett kunskapsförmedlingsfokus i en omfattning som knappast är vanlig i andra forskningsprojekt. Denna inriktning hade knappast kommit till stånd i den omfattning den fick utan draghjälpen från hundraårsmarkeringen av unionsupplösningen 1905. Helt klart är att utan denna timing hade detta forskningsprojekt, om det då alls hade blivit av, fått en inriktning som hade varit betydligt mindre kunskapsförmedlingsorienterad och desto mer forskningsfokuserad.

Projekt 1905 har genom att slå nya broar mellan den akademiska forskningen och kulturförmedlande institutioner skapat nya insikter om hur kunskaper om vårt förflutna kan förmedlas till en intresserad och engagerad allmänhet. Projektet ger därmed viktiga erfarenheter till hur framtida forskningsprojekt som anknyter till historiska jubileer kan planeras och genomföras.

Man kan fråga sig om det i framtiden kommer att behövas historiska jubileer för att få till stånd forskningsprojekt med en liknande uppläggning, eller om forskningsprojekt utan sådan anknytning kommer att, åtminstone till viss del, ägna mer resurser åt kunskapsförmedlingsverksamhet än tidigare. Det skall bli spännande att, i ljuset av erfarenheterna från hundraårsmarkeringen av unionsupplösningen, se vilka resurser regeringar och forskningsfinansieringsorgan ställer upp med inför det inom något år stundande 200-årsjubileet av rikssplittningen mellan Sverige och

Finland 1809, som liksom unionsupplösningen 1905 också utgör en högst väsentlig del av den moderna nordiska historien.

Bromma i februari 2008

Fil. Dr Torbjörn Eng

Bilaga 1.

Förteckning över intervjuade personer

Direktör Karl-Einar Ellingsen, Voksenåsen AS
Professor Ole Kristian Grimnes, Historisk institutt(nu IAKH), Universitetet i Oslo
Cand. Philol. Ruth Hemstad, Historisk institutt(nu IAKH), Universitetet i Oslo, projekt-
koordinator, redaktionssekreterare för antologierna
Professor Ola Mestad, Senter for Europarett, Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo
Cand. Philol. Monica Mörch, Historisk institutt(nu IAKH), Universitetet i Oslo
Avdelningschef Sissel Nilsen, Nasjonalbiblioteket
Direktör Erik Rudeng, Fritt Ord
Professor Francis Sejerstedt, Institutt for samfunnsforskning
Cand. Philol. Björn Arne Steine, Historisk institutt (nu IAKH), Universitetet i Oslo,
projektledare för 1905-nettstedet, bildredaktör för antologierna
Professor Øystein Sørensen, Historisk institutt(nu IAKH), Universitetet i Oslo, projektledare och
redaktör för antologierna
Programchef Eva Jakobson Vaagland, Norge 2005 AS

Biblioteksråd Margareta Brundin, Sveriges Riksdag
Professor Stig Ekman, Historiska institutionen, Stockholms universitet, projektledare
Arkivråd Leif Gidlöf, Riksarkivet
Intendent Ann Grönhammar, Livrustkammaren
Docent Torbjörn Nilsson, Södertörns Högskola, redaktör för antologierna
Forskningsdirektör Mats Rolén, Riksbankens Jubileumsfond
Planeringschef Berit Rønnstedt, Nordiska Museet
Professor Bo Stråth, European University Institute, Firenze
Professor Evert Vedung, Uppsala universitet
Professor Klas Åmark, Historiska institutionen, Stockholms universitet
Kansliråd Ann Årefeldt, Utrikesdepartementet

Bilaga 2. Projektets intäkter

Projektets intäkter		
Finansiär	Belopp (kNOK)	Andel %
Riksbankens Jubileumsfond(RJ)	3400	43
Fritt Ord	250	3
Utdannings- og forskningsdepartementet (No)	200	3
Læringssenteret/ Utdanningsdirektoratet	130	2
Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek	10	0
Norge 2005 AS	3800	48
Utenriksdepartementet (No)	40	0
Överfört från förprojekteringsfas (RJ och Norges forskningsråd)	100	1
Totalt	7930	100

Bilaga 3. Projektets utgifter

Projektets utgifter		
	Belopp (kNOK)	Andel %
Administration		
Projektledning		
PKs totala lön	2455	
20% av PKs totala lön	491	
40 % av PLs honorar	310	
Övriga personalkostnader	264	
Totalt Projektledning	1065	
Drift	574	
Totalt Administration	1639	20
Forskningsstöd		
Forskarhonorar	480	
50 % av PKs lön	1 227,5	
50 % av Redaktörshonorar	230	
Forsningsinitiering (50 % av PL honorar)	387,5	
Totalt Forskningsstöd	2325	29
Nätverk		
Resor/Konferenser	1593	
Totalt Nätverk	1593	20
Förmedling		
Nettstedet + Hemsida P1905	987	
30 % av PKs lön	736,5	
Bokproduktion (Antologier)	230	
50 % av Redaktörshonorar	230	
Bildredaktör	60	
10 % av PLs honorar	77,5	
Övrig personalkostnad	120	
Totalt Förmedling	2441	31

Total	7998	100
-------	------	-----

Bilaga 4

Projektets referensgrupp

Professor Ole Kristian Grimnes, Universitetet i Oslo
Professor Francis Sejerstedt, Institutt for samfunnsforskning
Docent Torbjörn Nilsson, Södertörns Högskola
Professor Klas Åmark, Stockholms universitet
Professor Evert Vedung, Uppsala universitet
Professor Bo Stråth, European University Institute, Firenze
Professor Karl Molin, Stockholms universitet
Professor Göran B. Nilsson, Linköpings universitet
Professor Rune Slagstad, Høgskolen i Oslo
Professor Anne-Lise Seip, Universitetet i Oslo
Professor Tore Pryser, Høgskolen i Lillehammer